

Průvodce další literaturou

Odborná literatura o dějinách a kulturách Blízkého východu je velmi rozsáhlá a sahá od krátkých poznámek o délce jednoho odstavce až po knihy o mnoha svazcích. Ty jsou většinou psány v angličtině, francouzštině a němčině, i když některá velmi důležitá díla byla zveřejněna i v italštině a dalších jazycích. Zde je předložen malý výběr většinou z anglických prací. Zvláštní pozornost jsem věnoval nejnovějším publikacím, kde se nachází další aktuální literatura.

Pro dějiny a kulturu starověkého Blízkého východu obecně je velmi užitečná čtyřsvazková práce *Civilizations of the Ancient Near East*, vydavatel Jack M. Sasson (New York: Charles Scribner's Sons, 1995). Početné příspěvky pojednávající o různých stránkách dějin, archeologie, umění, jazyků a literatur, napsané mnohými badateli, jsou všechny v angličtině. *A Companion to the Ancient Near East*, vydavatel Daniel C. Snell (Oxford: Blackwell, 2005), je méně obsáhlý, ale zahrnuje mnohé zajímavé příspěvky. *Dictionary of the Ancient Near East*, vydavatel Piotr Bienkowski a Alan Millard (London: British Museum Press, 2000), obsahuje krátká vysvětlení základních výrazů a pojmů s užitečnou bibliografií.

K anglickým přehledům dějin patří Amélie Kuhrt, *The Ancient Near East c. 3000–330 BC*, 2 svazky (London and New York: Routledge, 1995), a mnohem kratší William W. Hallo a William K. Simpson, *The Ancient Near East: A History*, druhé vydání (Forth Worth: Harcourt Brace College Publishers, 1998). *The Cambridge Ancient History* (Cambridge: Cambridge University Press), vydavatel John Boardman a další, je velmi závažná práce mnoha autorů. První čtyři díly, z nichž některé se skládají z více částí, pokrývají dějiny starověkého Blízkého východu. Příspěvky byly psány od 60. do začátku 90. let dvacátého století a některé z nich jsou již zastaralé. Nicméně poskytují nejpodrobnější líčení většiny historických období. V němčině se nedávno objevila kniha D. O. Edzarda, *Geschichte Mesopotamiens: von Sumerern bis zu Alexander dem Grossen* (München: C. H. Beck, 2004). V nedávných letech bylo uveřejněno i opravené vydání dvousvazkových dějin ve francouzštině: Paul Garelli, Jean-Marie Durand, Hatice Gonnet a Catherine Breniquet, *Le Proche-Orient asiatique. Volume I: Des origines aux invasions des peuples de la mer* (Paris: PUF, 1997), a Paul Garelli a André Lemaire, *Le Proche-Orient asiatique. Volume II: Les empires mésopotamiens, Israël* (Paris: PUF, 2002). Autorem znamenitých dějin v italštině je Mario Liverani, *Antico Oriente. Storia, società, economia* (Roma e Bari: Laterza, 1988).

Existují i některé podrobné studie o dlouhodobém vývoji určitých oblastí Blízkého východu.

Pro Sýrii: Horst Klengel, *Syria 3000 to 300 BC* (Berlin: Akademie Verlag, 1992), a Peter M. M. G. Akkermans a Glenn M. Schwartz, *The Archaeology of Syria. From Complex Hunter-Gatherer to Early Urban Societies (ca. 16,000–300 BC)* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003). Pro Anatólii: Trevor Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, nové vydání (Oxford: Oxford University Press, 2005). Pro západní Írán: D. T. Potts, *The Archaeology of Elam* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999). Pro Perský záliv: D. T. Potts, *The Arabian Gulf in Antiquity* (Oxford: Clarendon Press, 1990). Asyřané a Babyloňané jsou předmětem dvou nedávných knih v němčině: Eva C. Cancik-Kirschbaum, *Die Assyrer: Geschichte, Gesellschaft, Kultur* (München: C. H. Beck, 2003), a Michael Jursa, *Die Babylonier: Geschichte, Gesellschaft, Kultur* (München: C. H. Beck, 2004).

Michael Roaf, *Cultural Atlas of Mesopotamia and the Ancient Near East* (Oxford: Equinox, 1990) [česky: Michael Roaf, *Svět staré Mezopotámie a starověkého Blízkého východu* (Praha: Knižní klub, Balios, 1998)], obsahuje velmi poučné mapy pro různá období a velmi dobré shrnutí dějin starověkého Blízkého východu. Kniha též představuje mnoho znamenitých ilustrací.

D. T. Potts, *Mesopotamian Civilization. The Material Foundations* (Ithaca: Cornell University Press, 1997), je dobrým pojednáním o hmotné kultuře Mezopotámie, které je uspořádáno tematicky. A. Leo Oppenheim, *Ancient Mesopotamia*, druhé vydání (Chicago: University of Chicago Press, 1977) [česky: A. Leo Oppenheim, *Starověká Mezopotámie. Portrét zaniklé civilizace* (Praha: Academia, 2001)], je jediným skutečným pojednáním o dějinách duchovní kultury oblasti, které je rovněž uspořádáno tematicky. Thorkild Jacobsen popisuje dějiny mezopotamského náboženství v knize *The Treasures of Darkness* (New Haven and London: Yale University Press, 1976).

Některé obrazové internetové stránky s obecnými informacemi jsou: www.mesopotamia.co.uk z Britského muzea v Londýně; <http://oi.uchicago.edu/OI/default.html> z Orientálního ústavu University v Chicagu; www.metmuseum.org/Works_of_Art/departments.asp?dep=3 z Metropolitního uměleckého muzea v New Yorku. www.arch.ox.ac.uk/archatlas obsahuje zajímavé satelitní mapy a pojednání o takových tématech, jako je původ zemědělství a obchodní cesty. Vedle již zmíněných knih, které obsahují důležité informace o téměř všech obdobích dějin Blízkého východu, může se čtenář podívat i na publikace uvedené dále, jež se zabývají tématy, jimž jsem se věnoval v jednotlivých kapitolách své práce. Seznam není ani zdaleka úplný a je jen jakýmsi úvodem do další literatury.

Kapitola 1. Úvod

Co je starověký Blízký východ?: Marc Van De Mieroop, „On Writing a History of the Ancient Near East“, *Bibliotheca Orientalis* 54 (1997), s. 285–306.

Prameny: Marc Van De Mieroop, *Cuneiform Texts and the Writing of History* (London: Routledge, 1999); Roger Matthews, *The Archaeology of Mesopotamia. Theories and Approaches* (London: Routledge, 2003); Jean-Jacques Glassner, *Mesopotamian Chronicles* (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2004); Paul Zimansky, „Archaeology and Texts in the Ancient Near East“, in S. Pollock, R. Bernbeck, eds., *Archaeologies of the Middle East. Critical Perspectives* (Oxford: Blackwell, 2005), s. 308–326.

Úloha prostředí: Andrew Sherratt, „Climatic Cycles and Behavioural Revolutions: The Emergence of Modern Humans and the Beginnings of Farming“, *Antiquity* 71 (1997), s. 271–287; P. J. Richardson et al., „Was Agriculture Impossible During the Pleistocene but Mandatory During the Holocene? A Climate Change Hypothesis“, *American Antiquity* 66 (2001), s. 387–411.

Pravěký vývoj: Hans J. Nissen, *The Early History of the Ancient Near East. 9000–2000 BC* (Chicago and London: University of Chicago Press, 1988); Jean-Daniel Forest, *Mésopotamie. L'Apparition de l'état* (Paris: Paris-Méditerranée, 1996); Marcella Frangipane, *La nascita dello stato nel vicino oriente* (Roma e Bari: Laterza, 1996); Petr Charvát, *Mesopotamia Before History* (London and New York: Routledge, 2002).

Absolutní chronologie: H. Gasche et al., *Dating the Fall of Babylone: A Reappraisal of Second-Millennium Chronology* (Ghent: University of Ghent, 1998); *Just in Time. Proceedings of the International Colloquium on Ancient Near Eastern Chronology*, M. Tanret, ed., *Akkadica* 119–120, Sept-Dec. 2000.

ČÁST PRVNÍ: MĚSTSKÉ STÁTY

K pravěku a raným obdobím dějin Blízkého východu viz Hans J. Nissen, *The Early History of the Ancient Near East. 9000–2000 BC* (Chicago and London: University of Chicago Press, 1988); Susan Pollock, *Ancient Mesopotamia. The Eden that Never Was* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999). O mnohých stránkách společnosti a kultury pojednává J. N. Postgate, *Early Mesopotamia: Society and Economy at the Dawn of History* (London: Routledge, 1992), a Harriet Crawford, *Sumer and Sumerians*, druhé vydání (Cambridge: Cambridge University Press, 2004). Umění třetího tisíciletí rozsáhle představuje Joan Aruz, ed., *Art of the First Cities. The Third Millennium BC from the Mediterranean to the Indus* (New York: The Metropolitan Museum of Art, 2003).

Kapitola 2. Počátky: urucký fenomén

Prameny: Josef Bauer, Robert K. Englund, Manfred Krebernik, *Mesopotamien. Späturuk-Zeit und Frühdynastische Zeit* (Freiburg: Universitätsverlag, 1998), s. 13–233; www.cdli.ucla.edu.

Obecně: Mario Liverani, *Uruk: The First City* (London: Equinox, 2006).

Původ měst: Marc Van De Mieroop, *The Ancient Mesopotamian City* (Oxford: Oxford University Press, 1999), kapitola 2.

Texty a nástroje správy: Hans J. Nissen, Peter Damerow, Robert K. Englund, *Archaic Bookkeeping. Early Writing and Techniques of Economic Administration in the Ancient Near East* (Chicago and London: University of Chicago Press, 1993); Dominique Collon, *First Impressions. Cylinder Seals in the Ancient Near East* (London: British Museum Publications, 1987).
K lexikálním textům viz <http://cuneiform.ucla.edu/dcclt>.

Původ a vývoj písma: C. B. F. Walker, *Cuneiform* (London: British Museum, 1987); Denise Schmandt-Besserat, *Before Writing* (Austin: University of Texas Press, 1992); Jean-Jacques Glassner, *Writing in Sumer. The Invention of Cuneiform* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2003); Jerrold S. Cooper, „Babylonian Beginnings: The Origin of the Cuneiform Writing System in Comparative Perspective“, in S. D. Houston, ed., *The First Writing. Script Invention as History and Process* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), s. 71–99.

Urucká expanze: P. R. S. Moorey, *From Gulf to Delta and Beyond (Beer-Sheva 8)* (Beer-Sheva: Ben Gourion University of the Negev Press, 1995); Mitchell S. Rothman, ed., *Uruk Mesopotamia and Its Neighbors* (Santa Fe: School of American Research Press, 2001); Pascal Butterlin, *Les temps proto-urbains de Mésopotamie* (Paris: CNRS Edition, 2003); Guillermo Algaze, *The Uruk World System*, druhé opravené vydání (Chicago and London: University of Chicago Press, 2005).

Kapitola 3. Soupeřící městské státy: raně dynastické období

Prameny: Jerrold S. Cooper, *Reconstructing History from Ancient Inscriptions: The Lagash-Umma Border Conflict* (Malibu: Undena, 1983); id., *Sumerian and Akkadian Royal Inscriptions, I. Presargonic Inscriptions* (New Haven: American Oriental Society, 1986); Roger Matthews, *Cities, Seals and Writing: Archaic Seal Impressions from Jemdet Nasr and Ur* (Berlin: Gebr. Mann, 1993); Josef Bauer, Robert K. Englund, Manfred Krebernik, *Mesopotamien. Späturuk-Zeit und Frühdynastische Zeit* (Freiburg: Universitätsverlag, 1998), s. 237–585.

Politická organizace: Piotr Steinkeller, „Archaic City Seals and the Question of Early Babylonian Unity“, in Tzvi Abusch, ed., *Riches Hidden in Secret Places. Ancient Near Eastern Studies in Memory of Thorkild Jacobsen* (Winona Lake: Eisenbrauns, 2002), s. 249–257, a „More on Archaic City Seals“, *NABU* 2002/2, s. 29.

Širší Blízký východ: k Eble viz Giovanni Pettinato, *Ebla. A New Look at History* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1991); Alfonso Archi, „Fifteen Years of Studies on Ebla: A Summary“, *Orientalistische Literaturzeitung* 88 (1993), s. 461–471; Paolo Matthiae et al., *Ebla. Alle origini della civiltà urbana* (Milano: Electa, 1995).

Raně dynastická společnost: Kazuya Maekawa, „The Development of the é-mí in Lagash during Early Dynastic III“, *Mesopotamia* 8–9 (1973–1974), s. 77–144; Giuseppe Visicato, *The Bureaucracy of Shuruppak* (Münster: Ugarit Verlag, 1995); Richard L. Zettler and Lee Horne, eds., *Treasures from the Royal Tombs at Ur* (Philadelphia: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, 1998).

Pozdější literární ohlasy: Claus Wilcke, „Genealogical and Geographical Thought in the Sumerian King List“, in H. Behrens et al., *DUMU-E₂-DUB-BA-A: Studies in Honor of Åke W. Sjöberg* (Philadelphia: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, 1989), s. 557–571; Andrew George, *The Epic of Gilgamesh* (London: Penguin, 1999), kapitola 5; Douglas Frayne in Benjamin R. Foster, *The Epic of Gilgamesh* (New York and London: Norton, 2001), s. 99–154; Jean-Jacques Glassner, *Mesopotamian Chronicles* (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2004); H. L. J. Vanstiphout, *Epics of Sumerian Kings: The Matter of Aratta* (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2004).

Kapitola 4. Politická centralizace v pozdním třetím tisíciletí

Prameny: Douglas R. Frayne, *Sargonic and Gutian Period (2334–2113 BC)* (Toronto: University of Toronto Press, 1993); Piotr Michalowski, *Letters from Early Mesopotamia* (Atlanta: Scholars Press, 1993); Douglas R. Frayne, *Ur III Period (2112–2004 BC)* (Toronto: University of Toronto Press, 1997); Dietz O. Edzard, *Gudea and His Dynasty* (Toronto: University of Toronto Press, 1997); Walther Sallaberger, Aage Westenholz, *Mesopotamien. Akkade-Zeit und Ur III Zeit* (Freiburg: Universitätsverlag, 1999).

Dynastie z Akkadu: Mario Liverani, ed., *Akkad, The First World Empire* (Padua: Sargon, 1993).

Stát III. dynastie z Uru: Piotr Steinkeller, „The Administrative and Economic Organization of the Ur III State: The Core and the Periphery“, in McGuire Gibson, R. D. Biggs, eds., *The Organization of Power. Aspects of Bureaucracy in the Ancient Near East* (Chicago: The Oriental Institute, 1987), s. 19–41, a „Archival Practices at Babylonia in the Third Millennium“, in M. Brosius, ed., *Ancient Archives and Archival Traditions* (Oxford: Oxford University Press, 2003), s. 37–58; Tonia M. Sharlach, *Provincial Taxation and the Ur III State* (Leiden: Brill, 2004).

Pozdější literární ohlasy: Joan Westenholz, *Legends of the Kings of Akkade* (Winona Lake: Eisenbrauns, 1997); Marc Van De Mieroop, „Literature and Political Discourse in Ancient Mesopotamia. Sargon II of Assyria and Sargon of Agade“, in B. Böck et al., eds., *Munuscula Mesopotamica. Festschrift für Johannes Renger* (Münster: Ugarit Verlag, 1999), s. 327–339, a „Sargon of Agade and his Successors in Anatolia“, *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* 42 (2000), s. 133–159; Timothy Potts, „Reading the Sargonic ‘Historical-Literary’ Tradition. Is There a Middle Course?“, in T. Abusch et al., eds., *Historiography in the Cuneiform World* (Bethesda: CDL Press, 2001), s. 391–408.

Kapitola 5. Blízký východ na počátku druhého tisíciletí

Prameny: Douglas R. Frayne, *Old Babylonian Period (2003–1595 BC)* (Toronto: University of Toronto Press, 1990); Dominique Charpin, Dietz Otto Edzard, Marten Stol, *Mesopotamien. Die altbabylonische Zeit* (Friburg: Academic Press, 2004).

Kočovníci a usedlé obyvatelstvo: Mario Liverani, „Half-Nomads on the Middle Euphrates and the Concept of Dimorphic Society“, *Altorientalische Forschungen* 24 (1995), s. 44–48; Daniel E. Fleming, *Democracy's Ancient Ancestors: Mari and Early Collective Governance* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

Babylonská společnost v období Isinu a Larsy: Marc Van De Mieroop, *Society and Enterprise in Old Babylonian Ur* (Berlin: Dietrich Reimer Verlag, 1992); Johannes Renger, „Royal Edicts of the Old Babylonian Period – Structural Background“, in M. Hudson, M. Van De Mieroop, eds., *Debt and Economic Renewal in the Ancient Near East* (Bethesda: CDL Press, 2002), s. 139–162.

Staroasyrské dějiny a obchod: Mogens Trolle Larsen, *The Old Assyrian City-State and Its Colonies* (Copenhagen: Akademisk Forlag, 1976); Klaas R. Veenhof, „Archives of Old Assyrian Traders“, in M. Brosius, ed., *Ancient Archives and Archival Traditions* (Oxford: Oxford University Press, 2003), s. 78–123. Cécile Michel přeložila bohatý výběr dopisů do francouzštiny v knize *Correspondence des marchands de Kanish* (Paris: Les Editions du Cerf, 2001).

Mari: Jean-Marie Durand přeložil velký počet dopisů do francouzštiny a napsal aktuální obecné úvody k mnoha tématům v knize *Les documents épistolaires du palais de Mari I–III* (Paris: Les Editions du Cerf, 1997–2000); Dominique Charpin, Nelle Ziegler, *Florilegium marianum V. Mari et le Proche-Orient à l'époque amorrite. Essai d'histoire politique* (Paris: SEPOA, 2003); Wolfgang Heimpel, *Letters to the King of Mari. A New Translation with Historical Introduction, Notes, and Commentary* (Winona Lake: Eisenbrauns, 2003).

Kapitola 6. Růst teritoriálních států v raném druhém tisíciletí

Prameny: viz kapitulu 5.

Království horní Mezopotámie: viz Mari v kapitole 5; Klaas R. Veenhof, *The Old Assyrian List of Year Eponyms and Its Chronological Implications* (Ankara: Turkish Historical Society, 2003).

Starobabylonská dynastie: Jean Bottéro, „The ‘Code’ of Hammurabi“, in *Mesopotamia. Writing, Reasoning, and the Gods* (Chicago: University of Chicago Press, 1992), s. 156–184; Dominique

- Charpin, *Hammu-rabi de Babylone* (Paris: PUF, 2003); Marc Van De Mieroop, *King Hammurabi of Babylon: A Biography* (Oxford: Blackwell, 2005). K překladu zákoníku Chammurapiho a všech dalších právních textů Mezopotámie a Chetitů viz Martha T. Roth, *Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor*, druhé vydání (Atlanta: Scholars Press, 1997). K obsáhlým překladům sumerské literatury viz Jeremy Black et al., *The Literature of Ancient Sumer* (Oxford: Oxford University Press, 2004), a www.etcsl.orient.ox.ac.uk. Ke školní výuce viz Steve Tinney, „Texts, Tablets, and Teaching. Scribal Education in Nippur and Ur“, *Expedition* 40/2 (1998), s. 40–50.
- Starochetitský stát: Trevor Bryce, *The Major Historical Texts of Early Hittite History* (Brisbane: University of Queensland Press, 1983), a *The Kingdom of the Hittites*, nové vydání (Oxford: Oxford University Press, 2005), s. 1–107.
- Dozvuky: Karel Van Lerberghe, „Kassites and Old Babylonian Society. A Reappraisal“, in K. Van Lerberghe, A. Schoors, eds., *Immigration and Emigration within the Ancient Near East. Festschrift E. Lipinski* (Louvain: Uitgeverij Peeters, 1995), s. 381–393; Mirjo Salvini, „The Earliest Evidences of the Hurrians Before the Formation of the Reign of Mittanni“, in G. Buccellati, M. Kelly-Buccellati, eds., *Urkish and the Hurrians. Studies in Honor of Lloyd Cotsen* (Malibu: Undena, 1998), s. 99–115; Amanda Podany, *The Land of Hana* (Bethesda: CDL Press, 2002).

ČÁST DRUHÁ: TERITORIÁLNÍ STÁTY

Kapitola 7. Klub velkých mocností

- Prameny: William L. Moran, *The Amarna Letters* (Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1992), přeložil všechny amarnské dopisy do angličtiny. Gary Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, druhé vydání (Atlanta: Scholars Press, 1999), obsahuje překlady širokého výběru smluv a jiných diplomatických pramenů chetitského dvora.
- Mezinárodní systém: Raymond Cohen, Raymond Westbrook, eds., *Amarna Diplomacy. The Beginnings of International Relations* (Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 2000); Mario Liverani, *Prestige and Interest* (Padua: Sargon, 1990), a *International Relations in the Ancient Near East, 1600–1100 BC* (New York: Palgrave, 2001); Marian H. Feldman, „Luxurious Forms: Redefining a Mediterranean ‘International Style’, 1400–1200 BCE“, *Art Bulletin* 84 (2002), s. 6–29; Trevor Bryce, *Letters of the Great Kings of the Ancient Near East: The Royal Correspondence of the Late Bronze Age* (London: Routledge, 2003); Marc Van De Mieroop, „The Eastern Mediterranean in Early Antiquity“, in W. V. Harris, ed., *Rethinking the Mediterranean* (Oxford: Oxford University Press, 2005), s. 117–140.

Kapitola 8. Západní státy v pozdním druhém tisíciletí

- Prameny: Harry H. Hoffner, „Histories and Historians of the Ancient Near East: The Hittites“, *Orientalia* 49 (1980), s. 283–332; Mario Liverani, *Myth and Politics in Ancient Near Eastern Historiography* (London: Equinox, 2004).
- Stát Mitanni: Gernot Wilhelm, *The Hurrians* (Warminster: Aris & Phillips Ltd., 1989).
- Chetitě: Oliver Gurney, *The Hittites* (London: Penguin Books, 1990); Horst Klengel, *Geschichte des hethitischen Reiches* (Leiden: Brill, 1999); Trevor Bryce, *Life and Society in the Hittite World* (Oxford: Oxford University Press, 2002), *The Kingdom of the Hittites*, nové vydání (Oxford: Oxford University Press, 2005). <http://www.asor.org/HITTITE/hittiteHP.html>.
- Levanta: Itamar Singer, „A Concise History of Amurru“, in Shlomo Izre’el, *Amurru Akkadian*, volume II (Atlanta: Scholars Press, 1991), s. 134–195; Wilfred G. E. Watson, Nicolas Wyatt, eds., *Handbook of Ugaritic Studies* (Leiden: Brill, 1999).

Kapitola 9. Kassité, Asyřané a Elamité

- Prameny: J. A. Brinkman, *Materials and Studies for Kassite History, vol. I: A Catalogue of Cuneiform Sources Pertaining to Specific Monarchs of the Kassite Dynasty* (Chicago: Oriental Institute, 1976); A. Kirk Grayson, *Assyrian Rulers of the Third and Second Millennia BC (to*

1115 BC) (Toronto: University of Toronto Press, 1987); Friedrich W. König, *Die elamischen Königsinschriften* (Graz, 1965).

Kassité: J. A. Brinkman, „Kassiten“, *Reallexikon der Assyriologie* 5 (Berlin and New York: Walter de Gruyter, 1976–1980), s. 464–473; Kemal Balkan, *Studies in Babylonian Feudalism of the Kassite Period* (Malibu: Undena, 1986).

Středoasyrské období: Peter Machinist, „Provincial Governance in Middle Assyria“, *Assur* 3/2 (1982), s. 1–37.

Kapitola 10. Zhroucení regionálního systému a jeho dozvuky

J. A. Brinkman, „Settlement Survey and Documentary Evidence: Regional Variation and Secular Trend in Mesopotamian Demography“, *Journal of Near Eastern Studies* 43 (1984), s. 169–180; W. W. Ward, M. S. Joukowsky, eds., *The Crisis Years: The 12th Century BC from Beyond the Danube to the Tigris* (Dubuque: Kendall/Hunt Publishing Company, 1992).

Mario Liverani, „Ramesside Egypt in a Changing World. An Institutional Approach“, in *L'impero ramesside* (Roma: Università degli studi di Roma „La Sapienza“, 1997), s. 101–115; Seymour Gittin, Amihai Mazar, Ephraim Stern, eds., *Mediterranean Peoples in Transition. Thirteenth to Early Tenth Centuries BCE* (Jerusalem: Israel Exploration Society, 1998).

ČÁST TŘETÍ: ŘÍŠE

Pro asyrskou říši je důležitých několik příspěvků v publikaci M. T. Larsen, ed., *Power and Propaganda (Mesopotamia 7)* (Copenhagen: Akademisk Forlag, 1979). Celým prvním tisíciletím se zabývá Francis Joannès, *The Age of Empires: Mesopotamia in the First Millennium BC* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004).

Kapitola 11. Blízký východ na počátku prvního tisíciletí

Prameny: Grant Frame, *Rulers of Babylonia: From the Second Dynasty of Isin to the End of Assyrian Domination (1157–612 BC)* (Toronto: University of Toronto Press, 1995).

Babylonie: J. A. Brinkman, *Prelude to Empire* (Philadelphia: Occasional Publications of the Babylonian Fund, 1984).

Elam: Matthew W. Waters, *A Survey of Neo-Elamite History* (Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus, 2000).

Urartu: Mirjo Salvini, *Geschichte und Kultur der Urartäer* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995); Charles Burney, David Marshall Lang, *The Peoples of the Hills. Ancient Ararat and Caucasus* (London: Phoenix Press, 2001), kapitola 5.

Foiníkie: Sabatino Moscati, ed., *The Phoenicians* (Milano: Bompiani, 1988); Glenn E. Markoe, *Phoenicians* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2000).

Aramejci: Edward Lipinski, *The Aramaeans. Their Ancient History, Culture, Religion* (Louvain: Uitgeverij Peeters, 2000).

Izrael a Judsko: Israel Finkelstein, Nadav Na'aman, eds., *From Nomadism to Monarchy. Archaeological and Historical Aspects of Early Israel* (Jerusalem: Israel Exploration Society, 1994); Israel Finkelstein, „State Formation in Israel and Judah“, *Near Eastern Archaeology* 62 (1999), s. 35–62; J. Alberto Soggin, *An Introduction to the History of Israel and Judah*, třetí vydání (Philadelphia: Westminster Press, 1999).

Kapitola 12. Vzestup Asýrie

Prameny: A. Kirk Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114–859 BC)* (Toronto: University of Toronto Press, 1991). Dopisy, administrativní záznamy, právní dokumenty a další rozmanité texty nalezené v asyrských archivech v Ninive jsou kompletně znovu vydávány členy projektu uskutečňovaného v Helsinkách. Zatím bylo vydáno 18 svazků v řadě nazývané *State Archives of Assyria*, jejímž hlavním editorem je Simo Parpola.

- Velmi dobrou analýzu těchto pramenů podal F. Mario Fales, *L'impero Assiro: storia e amministrazione, 9.–7. secolo a.C.* (Roma e Bari: Laterza, 2001).
- Armáda: F. Mario Fales, „Preparing for War in Assyria“, in *Économie antique. La guerre dans les économies antiques* (Entretiens d'archéologie et d'histoire. Saint-Bertrand-de-Comminges, 2000), s. 35–62.
- Expanze říše: Mario Liverani, „The Growth of the Assyrian Empire in the Habur/Middle Euphrates Area: A New Paradigm“, *State Archives of Assyria Bulletin* 2 (1988), s. 81–98; J. N. Postgate, „The Land of Assur and the Yoke of Assur“, *World Archaeology* 23 (1992), s. 247–263.
- Hlavní město Kalach: Joan and David Oates, *Nimrud. An Assyrian Imperial City Revealed* (London: British School of Archaeology in Iraq, 2001). O Aššurbanipalově paláci: www.learningsites.com/NWPalace/NWPalhome.html.

Kapitola 13. Asyrská vláda nad světem

- Pro studium tohoto období jsou důležité mnohé příspěvky obsažené v publikaci: Simo Parpola, R. M. Whiting, eds., *Assyria 1995* (Helsinki: Helsinki University Press, 1997).
- Prameny: Andreas Fuchs, *Die Inschriften Sargons II., aus Khorsabad* (Göttingen: Cuvillier Verlag, 1993); Daniel David Luckenbill, *The Annals of Sennacherib* (Chicago: The Oriental Institute, 1924); Eckart Frahm, *Einleitung in die Sanherib-Inschriften* (Horn: Institut für Orientalistik der Universität Wien, 1997); Riecke Borger, *Die Inschriften Asarhaddons Königs von Assyrien* (Graz, 1956); id., *Beiträge zum Inschriftenwerk Assurbanipals: die Prismenklassen A, B, C = K, D, E, F, G, H, J und T sowie andere Inschriften* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1996).
- Západní oblasti: Ephraim Stern, *Archaeology of the Land of the Bible. II: The Assyrian, Babylonian, and Persian Periods, 732–322 BCE* (New York: Doubleday, 2001), s. 1–300.
- Babylonie: Grant Frame, *Babylonia 689–627 BC. A Political History* (Istanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut, 1992); Barbara N. Porter, *Images, Power, and Politics. Figurative Aspects of Esarhaddon's Babylonian Policy* (Philadelphia: American Philosophical Society, 1993).
- Ideologie: Zainab Bahrani, „Assault and Abduction: The Fate of the Royal Image in the Ancient Near East“, *Art History* 18 (1995), s. 363–382.
- K obsahu Aššurbanipalovy knihovny viz A. Leo Oppenheim, *Ancient Mesopotamia*, druhé vydání (Chicago: University of Chicago Press, 1977), s. 14–23 [česky: A. Leo Oppenheim, *Starověká Mezopotámie. Portrét zaniklé civilizace* (Praha: Academia, 2001), s. 26–36]. Anglické překlady mnohých akkadských literárních textů se nacházejí v publikaci Benjamin R. Foster, *Before the Muses. An Anthology of Akkadian Literature*, třetí vydání (Bethesda: CDL Press, 2005), stručnější verze byla publikována pod názvem *From Distant Days: Myths, Tales, and Poetry of Ancient Mesopotamia* (Bethesda: CDL Press, 1995). Stejný autor uveřejnil překlad *The Epic of Gilgamesh* (New York: W. W. Norton, 2001). Autorem dalšího nového překladu tohoto eposu je A. R. George, *The Epic of Gilgamesh* (London: Penguin, 1999), jenž rovněž uveřejnil jeho kritické vydání *The Babylonian Gilgamesh Epic: Introduction, Critical Edition and Cuneiform Texts* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2003). K astronomii viz David Brown, *Mesopotamian Planetary Astronomy – Astrology* (Groningen: Styx, 2000) a Franceska Rochberg, *The Heavenly Writing. Divination, Horoscopy, and Astronomy in Mesopotamian Culture* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).
- Pád Asýrie: Mario Liverani, „The Fall of the Assyrian Empire: Ancient and Modern Interpretations“, in S. Alcock et al., eds., *Empires: Perspectives from Archaeology and History* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), s. 374–391.

Kapitola 14. Médové a Babyloňané

- Prameny: Stephen Langdon, *Die neubabylonischen Königsinschriften* (Leipzig: Hinrichs'sche Buchhandlung, 1912); Paul-Richard Berger, *Die neubabylonischen Königsinschriften* (Kevelaer: Butzon & Bercker, 1973); Hanspeter Schaudig, *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Großen* (Münster: Ugarit Verlag, 2001).
- Médové: Mario Liverani, „The Medes at Esarhaddon's Court“, *Journal of Cuneiform Studies* 47

- (1995), s. 57–62; Giovanni B. Lanfranchi et al., eds., *Continuity of Empire(?) Assyria, Media, Persia* (Padua: Sargon, 2003).
- Novobabylonská říše: David S. Vanderhooft, *The Neo-Babylonian Empire and Babylon in the Latter Prophets* (Atlanta: Scholars Press, 1999); Ephraim Stern, *Archaeology of the Land of the Bible. II: The Assyrian, Babylonian, and Persian Periods, 732–322 BCE* (New York: Doubleday, 2001), s. 301–350.
- Jednotliví vládcové: Ronald H. Sack, *Images of Nebuchadnezzar*, druhé vydání (Selingsgrove: Susquehanna University Press, 2004); id., *Amel-Marduk 562–560 BC* (Kevelaer: Butzon & Bercker, 1972); Paul-Alain Beaulieu, *The Reign of Nabonidus, King of Babylon 556–539 BC* (New Haven: Yale University Press, 1989); Piotr Michalowski, „The Doors of the Past“, *Eretz Israel* 27 (2003), s. 136–152 [o Nabonidovi].
- Město Babylon: Marc Van De Mieroop, „Reading Babylon“, *American Journal of Archaeology* 107 (2003), s. 257–275.
- Zájem o minulost: Irene J. Winter, „Babylonian Archaeologists of The(ir) Mesopotamian Past“, in P. Matthiae et al., eds., *Proceedings of the First International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East* (Roma: Università degli studi di Roma „La Sapienza“, 2000), s. 1785–1800.

Kapitola 15. Perská říše

- Prameny: Staroperské nápisy: Roland G. Kent, *Old Persian*, druhé vydání (New Haven: American Oriental Society, 1953); *Corpus Inscriptionum Iranicarum*, Part I *Inscriptions of Ancient Iran* volumes I–V (London: School of Oriental and African Studies, 1978–2000); <http://oi.uchicago.edu/OI/PROJ/ARI/ARI.html>; www.avesta.org/op/op.htm.
- Říše: Josef Wiesehöfer, *Ancient Persia from 550 BC to 650 AD* (London and New York: Tauris Publications, 1996); Amélie Kuhrt, „The Achaemenid Persian Empire (c. 550–c. 330 BCE): Continuities, Adaptations, Transformations“, in S. Alcock et al., eds., *Empires: Perspectives from Archaeology and History* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), s. 93–123; Pierre Briant, *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire* (Winona Lake: Eisenbrauns, 2002); Lindsay Allen, *The Persian Empire: A History* (London: British Museum Press, 2005); Maria Brosius, *The Persians* (London: Routledge, 2006).
- Hospodářství: Matthew W. Stolper, *Entrepreneurs and Empire* (Istanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut, 1985).

VÝBĚR Z LITERATURY V ČESKÉM JAZYCE

- Black, Jeremy – Green, Anthony: *Bohové, démoni a symboly starověké Mezopotámie. Ilustrovaný slovník*. Praha, Volvox Globator 1999.
- Bottéro, Jean: *Nejstarší náboženství: Mezopotámie*. Praha, Academia 2005.
- Encyklopedie starověkého Předního východu*. Jiří Prosecký a kol. Praha, Nakladatelství Libri 1999.
- Epos o Gilgamešovi*. Přeložil Lubor Matouš. Praha, Československý spisovatel 1976 (3. vydání).
- Epos o Gilgamešovi*. Z akkadských, sumerských a chetitských originálů přeložili a úvodními studiemi opatřili Jiří Prosecký, Blahoslav Hruška a Marek Rychtařík. Ilustrace inspirované mezopotamskými artefakty nakreslila Jana Jiroušková. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2003.
- Glassner, Jean-Jacques: *Mezopotámie, 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2004.
- Heller, Jan: *Starověká náboženství. Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu*. Praha, Kalich 1978, 1988 (2. vydání).
- Hruška, Blahoslav: *Pod babylonskou věží*. Praha, Práce 1987.
- Hruška, Blahoslav: *Tradiční obilnářství staré Mezopotámie. Část I–II*. Praha, Orientální ústav ČSAV 1990.
- Hruška, Blahoslav: *Kultovní život starého Sumeru*. Praha, Orientální ústav AV ČR 1995.

- Jepsen, Alfred: *Královská tažení ve starém Orientu. Prameny k dějinám starověké Palestiny. / Od Sinuheta k Nabukadnezarovì.* Praha, Vyšehrad 1987, 1997 (2. vydání).
- Klíma, Josef: *Lidé Mezopotámie. Cestami dávné civilizace a kultury při Eufratu a Tigridu.* Praha, Orbis 1976.
- Klíma, Josef: *Nejstarší zákony lidstva. Chammurapi a jeho předchůdci.* Praha, Academia 1979.
- Klíma, Josef: *Zákony Asýrie a Chaldeje. Pokračovatelé Chammurapiho.* Praha, Academia 1985.
- Klíma, Otakar: *Sláva a pád starého Íránu.* Praha, Orbis 1977.
- Klíma, Otakar: *Oběti ohněm. Výběr z památek staroíránské a středoíránské literatury.* Praha, Odeon 1985.
- Leicková, Gwendolyn: *Mezopotámie. Počátky měst.* Praha, BB/art 2005.
- McCallová, Henrietta: *Mezopotamské mýty.* Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1998.
- Moscatti, Sabatino: *Foiničané.* Praha, Orbis 1975.
- Mýty staré Mezopotámie. Sumerská, akkadská a chetitská literatura na klínopisných tabulkách.* Přeložili Blahoslav Hruška, Lubor Matouš, Jiří Prosecký a Jana Součková. Praha, Odeon 1977.
- Nováková, Nea – Pecha, Lukáš – Rahman, Furat: *Dějiny Mezopotámie.* Praha, Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy 1998.
- Nováková, Nea – Pecha, Lukáš – Rahman, Furat: *Základy starobabylonštiny.* Praha, Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum 2000.
- Oppenheim, A. Leo: *Starověká Mezopotámie. Portrét zaniklé civilizace.* Revidované vydání doplnila Erica Reiner. Praha, Academia 2001.
- Pečírka, Jan a kol., *Dějiny pravěku a starověku.* I.-II. část. Ediční řada Světové dějiny, 1. svazek. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1989 (3. vydání).
- Pečírková, Jana: *Asýrie. Od městského státu k říši.* Praha, Academia 2000.
- Pecha, Lukáš: *Starobabylonský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa.* Malá knižnice Nového Orientu. Praha, Orientální ústav AV ČR 2003.
- Pecha, Lukáš: *Babylonie. Stručná historie států.* Praha, Nakladatelství Libri 2006.
- Prameny života. Obraz člověka a světa ve starých kulturách. / Duchovní prameny života. Stvoření světa ve starých mýtech a náboženstvích.* Praha, Vyšehrad 1982, 1997 (2. vydání).
- Prosecký, Jiří: „Královské knihy“ staré Mezopotámie. Praha, Orientální ústav AV ČR 1995.
- Prosecký, Jiří: *Prameny moudrosti. Mudroslovná literatura staré Mezopotámie.* Praha, Oikúmené 1995.
- Prosecký, Jiří: *Slova do hlíny vepsaná. Mýty a legendy Babylonu.* Praha, Academia 2010.
- Prosecký, Jiří – Hruška, Blahoslav – Součková, Jana – Břeňová, Klára: *Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu.* Praha, Nakladatelství Libri 2003.
- Roaf, Michael: *Svět staré Mezopotámie a starověkého Blízkého východu.* Praha, Knižní klub, Balios 1998.
- Součková, Jana: *Starověký Přední východ.* Praha, Mladá fronta 1979.
- Stehlík, Ondřej: *Ugaritské náboženské texty. Kanaanské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zařikávání pozdní doby bronzové.* Praha, Vyšehrad 2003.